

Hristiyan Demokrasi: Bütün Yollar Roma'ya (mı?)

Görkem Birinci*

Öz

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batı Avrupa'nın yalnızca siyasetine değil, sosyal ve ekonomik yaşamına damgasını vuran Hristiyan demokrasi, özünde dinsel motivasyonlu bir siyasal hareketin kamusallaşmasının en tipik örneğidir. Nitekim Hristiyan demokrasiyi var eden koşulları Katolisizmden bağımsız ele alabilmek mümkün değildir. Bu siyasal hareketin doğuşu ve gelişimi Batı Avrupa tarihinde Fransız Devrimi'nden itibaren yaşanan ve Katolik Kilisesi'nin merkezinde yer aldığı büyük çalkantılar, çatışma ve uzlaşmalara paralel bir seyir izlemiştir. Gelenek ile modernite arasındaki gerilimlerden doğan ve başlangıçta son derece anti-modern unsurlarla bezeli olan bu hareketin çağdaş ilke ve kurumlara uyum istikametinde geçirdiği dönüşümün izlerini sürmek, post-seküler olarak adlandırılan çağımızda daha fazla önem kazanmıştır. Bu çalışma da günümüzün Hristiyan demokrat partilerine kaynaklık eden (Katolik) partilerin on dokuzuncu yüzyılın sonlarında ortaya çıkışı ve iki dünya savaşı arasındaki görünüşleri ile İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından Hristiyan demokrasi adı altında aldığı çağdaş biçim, siyasal Katolisizm ve Katolik Kilisesi'yle ilgisinde ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hristiyan Demokrasi, Katolik Kilisesi, Siyasal Katolisizm, Avrupa Siyaseti, Din ve Siyaset.

Christian Democracy: All Paths to Rome (?)

Abstract

Christian democracy, which has left its mark not only on politics but also on Western Europe's social and economic life since the second half of the twentieth century, is the most typical example of the publicization of an essentially religiously motivated movement. As a matter of fact, it is not possible to consider the conditions that brought Christian democracy into existence independently of Catholicism. The birth and development of this political movement have followed a parallel course to the great upheavals, conflicts and compromises in Western European history since the French Revolution, with the Catholic Church at its center. Tracing this movement's transformation, which emerged from the tensions between tradition and modernity and was initially characterized by deeply anti-modern elements, in line with contemporary principles and institutions, has become even more important in our so-called post-secular age. In this study, the emergence of (Catholic) parties in the late nineteenth century, their appearance between the two world wars, and the contemporary form they took under the name of Christian democracy immediately after the Second World War are discussed in relation to political Catholicism and the Catholic Church.

Keywords: Christian Democracy, Catholic Church, Political Catholicism, European Politics, Religion and Politics.

*Dr. Öğr. Üyesi | Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi | gorkem@nevsehir.edu.tr
ORCID: 0000-0002-3581-6160 | DOI: 10.36484/liberal.1586968
Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 30, Sayı: 118, Bahar 2025, ss. 17- 44.
Gönderim Tarihi: 17 Kasım 2024 | Kabul Tarihi: 23 Mayıs 2025

Giriş

Hristiyan demokrasiye dair doksanlı yılların ortalarından itibaren giderek artan araştırmaların üzerinde bütünüyle hemfikir olduğu başlıca husus, böylesi önemli bir siyasal hareket üzerine yapılan çalışmaların şaşkınlık uyandıracak derecede sınırlı olmasıdır (Hanley, 1994:1; Kalyvas 1996:1; van Kersbergen, 1995:ix, Kaiser, 2004:127-128; Mitchell, 2012:8). Son birkaç on yılda Hristiyan demokrasi üzerine artık azımsanmayacak oranda bir literatür oluşmuşsa da, yine de hâlâ sosyalizm, faşizm ya da liberalizm gibi başka ideolojilerle kıyaslanabilecek düzeye ulaşabilmiş değildir. Oysa Hristiyan demokrasi, Avrupa bütünleşmesi süreci ve refah devletlerinin inşası da dâhil olmak üzere İkinci Dünya Savaşı sonrası Batı Avrupa siyasetine ve halklarına onlarca yıl hegemonik bir tarzda yön veren başlıca ideolojidir. Öyle ki “Hristiyan demokrasiyi dikkate almadan modern Avrupa’yı anlayabilmek mümkün değildir” (Kalyvas & van Kersbergen, 2010:184).

Hristiyan demokrat partiler aynı zamanda Batı Avrupa’nın İkinci Dünya Savaşı sonrası insan haklarına dayanan yeni demokratik anayasalarının yaşama geçmesini sağlayan ana aktörlerdir. Hristiyan demokratlar bir anlamda Batı Avrupa’nın bu “demokratik ağ”ının mimarlarıdır. Günümüzde bir ideoloji olarak Hristiyan demokrasi, demokrasi ve insan haklarıyla büyük oranda özdeşleşmiştir. Bununla birlikte bu hareketin tarihine göz atıldığında aslında parlamenter demokrasi ile insan hakları ve özgürlüklerine yönelik başlangıçta düşmanca sonrasında da olduğa mesafeli bir yaklaşım içinde bulunduğu görülür. Bu siyasal harekete uzun süre egemen olan bu tutumun ve İkinci Dünya Savaşı’yla birlikte yaşanan büyük dönüşümün nedenlerini, Hristiyan demokrasinin Katolisizm ve Katolik Kilisesi’yle olan yakın ve güçlü bağında aramak yerinde olacaktır.

Hristiyan demokrat öğreti ve siyasal partileri, siyasal ve toplumsal Katolisizm ile on dokuzuncu yüzyılın sonlarından itibaren kurulmaya başlanan Katolik partilerin ağdaş tezahürüdür. Başka bir deyişle, “derin ulusal farklılıklar gösteren dağınık bir siyasal hareket olmasına rağmen, Hristiyan demokrasi açıkça Fransız Devrimi sonrası Avrupa’da Katolik kimliğinin yeniden keşfedilmesine yardımcı olan partilere dayanır” (Mitchell, 2012:11). Bu açıdan Pombeni’nin de vurguladığı gibi Hristiyan demokrasi aslında “Roma Kilisesi’nin modern siyasi örgütlenmeyle olan travmatik ilişkisinin” (Pombeni, 2000:291) bir ürünüdür. Dolayısıyla tarihsel gelişimi büyük oranda gelenek ile modernite –ya da Kilise ile modern Devlet- arasındaki mücadele tarafından şekillenen Hristiyan demokrasiyi Katolisizmden bağımsız kavrayabilmek mümkün değildir. Ancak bu durum Hristiyan demokrasinin Katolik

Kilisesi'nin salt bir siyasal uzantısı ya da onun bir projesi olduğu anlamına da gelmemelidir. Bu hareketin İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından ortaya çıkan partilerinin öncülleri olan Katolik partileri ile Kilise hiyerarşisi arasında güçlü bir ilgi olmasına rağmen bu partiler bir anlamda Kilise'ye rağmen ortaya çıkmış ve giderek çağdaş şekline kavuşmuştur.

Hristiyan demokrasi üzerine yapılan akademik çalışmaların bir kısmı kendilerini belirli zaman dilimleriyle sınırlandırmıştır. Örneğin Kalyvas (1996) on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğini, Conway (1997), yalnızca iki dünya savaşı arasındaki dönemi ve Gehler & Kaiser de (2004) 1945 sonrasını ele alır. Fogarty (1957) ise, 1820-1953 yıllarını incelemiştir. Mitchell (2012), Kaiser & Wohnout (2004), Webster (1960) ve Leonardi & Wertman (1989) gibi kimi yazarlar da, bu hareketin güçlü olduğu çeşitli ülke örnekleri üzerinden ve bazen de karşılaştırmalı bir tarzda ilerler. Bunların dışında sayısı daha sınırlı olmakla birlikte bölgesel çalışmalar da mevcuttur. Örneğin, Hanley (1994) Avrupa'da, Kosicki & Lukasiewicz (2018) Demir Perde ülkelerinde, Mainwaring & Scully (2003) ise, Latin Amerika'daki Hristiyan demokrasi üzerine odaklanır. Başka bazı eserler ise, Hristiyan demokrasiyi tematik tarzda ele alır. Örneğin, van Kersbergen (1995) Hristiyan demokrasinin politik ekonomisini, Papini (1997) de uluslararası ilişkiler boyutunu incelemiştir.

Bu çalışma da kendisini kimi açılardan sınırlandırmıştır. İlk bölüm, Fransız Devrimi'nden Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan zaman dilimine odaklanmaktadır. Ardından iki dünya savaşı arası dönem ve son olarak İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen ve Hristiyan demokrasinin en etkili olduğu 1970'li yıllara kadar olan dönemi ele almaktadır. Hristiyan demokrasinin gerilemeye başladığı 1980'li yıllar ve sonrası ile bugün içinde bulunduğu kriz ve bunun nedenleri çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Bu çalışmada ayrıca Batı Kıta Avrupa'sına odaklanılarak coğrafi bir sınır da getirilmiştir. Nitekim Hristiyan demokrat partiler Doğu Avrupa ve Latin Amerika ülkelerinde de ortaya çıkmış ve bazılarında önemli siyasal aktörler haline gelmiş olsalar da, Hristiyan demokrasi esasında Batı Avrupa'ya özgü bir olgudur. Son olarak bu çalışmada Hristiyan demokrasi ile siyasal Katolisizm arasındaki ilgi üzerine odaklanılmıştır. Katolisizmin bir diğer önemli boyutu olan ve Hristiyan demokrasinin ideolojik ya da teorik temellerinin şekillenmesinde belirleyici bir rol oynayan toplumsal Katolisizme yer verilmemiştir. Bu, aynı zamanda Hristiyan demokrasinin temel ilke ve değerlerinin neler olduğunun, yani mahiyetinin de bu çalışmanın kapsamı dışında tutulduğu anlamına gelmektedir.

Birinci Dünya Savaşı'ndan Önce Siyasal Katolisizm ve Katolik Partiler

On dokuzuncu yüzyıl boyunca, Kilise ve Devlet arasındaki çatışmalar Katolik Avrupa'nın siyasal yaşamının büyük bölümüne damgasını vurmuştur. Bu çatışmaların kökenini on altıncı yüzyılın din savaşlarına ya da Ortaçağ'ın dünyevi iktidarları ile papaların bitmek bilmeyen rekabetine kadar götürmek mümkündür. Ancak Kilise ve devlet arasındaki modern savaşların başlangıcı şüphesiz ki Fransız Devrimi'dir. Devrim'in ardından kurulan cumhuriyetçi rejimin, meşruiyetini Tanrı'dan değil, halktan ya da ulustan alan seküler devlet otoritesi anlayışını egemen kılmasıyla sonraki siyasal çatışmaların zemini de hazırlanmıştır. Katolik Kilisesi'ni sivil otoritelere tabi kılma, yapılarını ve pratiklerini Aydınlanma ilkeleri doğrultusunda rasyonelleştirme çabaları, birçok Katolik din adamının ve dindar Katoliğin karşı-devrimci davaya destek vermesine sebep olmuş, bu da pek çok cumhuriyetçi-devrimci arasında güçlü bir Kili-se ve Katolik karşıtlığını teşvik etmiştir. "Fransız hastalığı" olarak adlandırılan bu olgu çok geçmeden Katolik Avrupa'nın başka yerlerine de hızla yayılmıştır.

Bir yandan "19. yüzyıl boyunca Kilise'nin büyük bir kısmının kendisini Katolik otoriter hanedanlarla ve orta ve alt sınıfların kazandığı özgürlükleri bastırma çabalarında aristokrasilerle özdeşleştirilmesi" (Almond, 1948:736) diğer yandan modern devletler gibi bir tüzel kişiliğe sahip ve "egemen" olan Kilise'nin "üyelerinin münhasıran sadakatini talep eden devlet sistemlerine paralel olarak var olması neredeyse çözülemez sorunlar yaratmıştır" (Pombeni, 2000:292). Kısmen Fransız Devrimi'nin çatışmalarının ihraç edilmesinin bir sonucu olarak, kısmen de Avrupa halklarının iç bölünmelerini yansıttıkları için Kilise ve devlet arasındaki mücadeleler on dokuzuncu yüzyıl boyunca Katolik Avrupa'da genel bir olgu haline gelmiştir. Bu durum Fransa'da olduğu gibi bir yandan genişleyen devlet otoritesi ile Kilise'nin özellikle aile ve eğitim konularındaki geleneksel özgürlükleri arasındaki yetki çatışmaları, diğer yandan da ilerici ve seküler liberalizmin savunucuları ile Katolik inancı tarafından sembolize edilen geleneksel düzenin savunucuları arasındaki kültürel mücadeleyle pekiştirilmiştir. Almanya ve İtalya'da ise, bu çatışmalar ulusal birlik hareketleriyle de bağlantılı olmuştur. En nihayetinde on dokuzuncu yüzyılda son derece kutuplaşmış, "ruhban ve ruhban karşıtı olmak üzere 'iki Avrupa' ortaya çıkmıştır" (Mitchell, 2012:12).

Bu bakımdan, Batı Avrupa'da on dokuzuncu yüzyılın başlarından itibaren Katolisizmle özdeşleşen ve aslında günümüze kadar devam eden köklü bir liberalizm karşıtlığı söz konusudur. Kilise'nin Aydınlanma ve Fransız Devrimi'ne karşı aldığı pozisyonun bir sonucu olan bu karşıtlık 1832 gibi erken bir

tarihte yayınlanan papalık genelgesi *Mirari vos*'da (Liberalizm ve Dini Kayıtsızlık Üzerine) ifadesini bulur. Papa XVI. Gregory tarafından ilan edilen bu genelge, "sadece felsefi liberalizmi değil, aynı zamanda siyasal bir hareket olarak liberal Katolisizmi de hedef almıştır" (Böckenförde, 1961:300).

Fransız Devrimi'nin doğurduğu çatışmalı ortama Katolik siyasi bilincinin gelişimine katkıda bulunan 1830 ve 1848 devrimleri de eklenmiş ve yüzyılın ortalarına gelindiğinde Katolisizm artık kalıcı bir tarzda siyasallaşmıştır. Ancak bu siyasallaşma hemen her bakımdan anti-modern bir nitelik taşır. "1840'larda Fransa'da Lamennais ve diğerlerinin sol kanat bir Katolisizm geliştirme¹ ya da İtalya'da Garibaldi'nin milliyetçilik ve popüler Katolisizmi birleştirme girişimlerine" (Conway, 1997:15) rağmen Katolik Kilisesi *ancien régime* savunusunda ısrar etmiş, Hristiyanlık değerlerine aykırı olduğunu düşündüğü liberalizm, cumhuriyetçilik ve sosyalizme karşı uzlaşmaz muhalefetini artırarak sürdürmüştür. Kilise'nin iki hasım ideolojiyi; liberalizm ve sosyalizmi aynı anda mahkûm etmesinin temelinde ise, onları aynı kökten, yani materyalizmden kaynaklanan iki sapkın ideoloji olarak görmesi yatar. Benzer tutum modern çağın sapkınlıklarından biri olarak görülen demokratik parlamenter siyaset ve hatta insan hakları ve özgürlükleri için de geçerlidir.²

Örneğin, Papa IX. Pius'un, İtalya'nın ulusal birliğini sağlamasının ardından 1864 yılında *Quanta cura* (Ne kadar ihtimam ile) başlıklı genelgesindeki *Syllabus of Errors*'de (Hatalar Müfredatı), bireycilik ve temsili hükümet kavramları –panteizm, natüralizm ve rasyonalizm gibi felsefi –izm'lerle birlikte- Hristiyan öğretisiyle bağdaşmadığı gerekçesiyle kategorik bir "hata" olarak nitelendirilip bütünüyle reddedilmiştir (no.80). Modern dünyaya karşı Don Kişotvari bir savaş yürüten IX. Pius, *Syllabus*'tan birkaç yıl sonra (1868) temsili demokrasiyi ve üzerine inşa edildiği siyasal ilkeleri gayri meşru kılmak amacıyla, Katoliklerin yeni kurulan İtalyan devletinin seçim sürecine katılmasını yasaklayan *Non expedit* (Kabul Edilemez) başlıklı bir başka genelgeye imza atmıştır.³

Eski rejimin toplumsal yapısına derinlemesine nüfuz eden Katolik Kilisesi'nin çağın neredeyse tüm gelişmelerine direnç göstermesinin nedeni, aslında sadece "Kilise'nin toplumsal yapıdaki yerinin bir sonucu değildi. Bu aynı zamanda Jakobenizmin Kilise'nin konumuna yönelik şiddetli ve uzlaşmaz saldırısı tarafından da bir ölçüde kışkırtılmıştı" (Almond, 1948:735). Sonuçta

1 "Lamennais 'Devrim'i vaftiz etmekten' bile bahsetmiştir" (Müller, 2013:247).

2 Papa VI. Pius, 1791 yılında yayınlanan *Charitas* (Fransa'daki Sivil Ant) adlı genelgesinde "Fransız Ulusal Meclisi'nin İnsan Hakları Bildirgesi'ni Katolik Kilisesi'ne doğrudan bir saldırı olarak nitelendirmiştir" (Casanova, 1999:21).

3 Papa XIII. Leo'nun 1881 yılında yayınlanan *Diuturnum* (Sivil Otoritenin Kaynağı Üzerine) başlıklı genelgesi de siyasal iktidarı, halkın iradesine tâbi kılmamanın, öncelikle bir ilke hatası yapmak ve ayrıca otoriteyi hem kırılğan hem de tutarsız bir temele oturtmak olduğunu teyit etmiştir (no. 25).

“Aydınlanma ideallerinin siyasallaşması geleneksel Katolisizmi entelektüel ve siyasal eleştirilerin başlıca hedefi yaparken, dindar Katoliklerin ulus inşası ve agresif modernleşme döneminde geleneksel inançlara bağlılıkları, onları yüzyılın neredeyse tüm bilimsel, düşünsel ve toplumsal yenilikleriyle karşı karşıya getirmiştir” (Mitchell, 2012:12). Böckenförde’nin Alman Katolikleri için söyledikleri esasında o dönemdeki tüm Batı Avrupalı Katolikler için genelleştirilebilir: (Böckenförde, 1961:297)

Katolik, başlangıcından beri modern sekülerleşmiş dünyaya karşı bir gerilim halinde yaşamıştır. Bu dünyanın ürettiği örgütsel kalıplar, yani modern devlet ve modern toplum, ortaya çıktıkları andan itibaren ona yabancı kalmıştır. Bunlar artık onun dünyası değildi ve hiçbir zaman kendini evinde hissetmedi. (...) giderek liberalizm tarafından şekillendirilen bir toplumda geri kafalı olarak görülüyorlardı. Yanıt, devlet ve toplumdan iç göçtü.

Bununla birlikte Katolik Kilisesi, bir yandan dindar Katolikleri parlamenter siyasetin dışında tutmaya gayret gösterirken, diğer yandan bu süreci kendi çıkarlarına uygun bir şekilde etkilemeye çalışmıştır. Dönemin monarşilerinin ve aristokrasinin desteğine güvenmek bunu yapmanın bir yoluydu. Ancak Huntington’ın (2010) “birinci demokrasi dalgası” olarak adlandırdığı bu dönemde Avrupa’nın genelinde parlamenter hükümet sistemlerinin giderek artan önemi, Kilise’yi modern siyasetin gerçekliğine uyum sağlama zorunluluğuyla karşı karşıya getirmiştir. Nitekim “1880 yılına gelindiğinde, Batı ve Orta Avrupa’nın tüm büyük Katolik devletleri parlamenter hükümetin bir türüne sahipti. Birçok durumda bu meclislerin yetkileri sınırlı kalsa da, bunlar Katolik çıkarlarına saygı gösterilmesinin önemli olduğu bir kamu forumu sağlayabilmekteydiler” (Conway, 1997:16). Dolayısıyla, Kilise’nin on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren yüzleşmek zorunda kaldığı somut siyasal sorun, modern siyasi rejimlerin kurumlarıyla, onlara karşı uzlaşmaz muhalefetinden vazgeçmeden ilişki kurmanın yollarını bulmak olmuştur. İlk Katolik partilerin kuruluşu da aslında böylesi bir ihtiyaçtan kaynaklanır. Çünkü Kilise’nin modern devletlerin siyasetinden “kendini geri çekmesi, onu etrafındaki dünyaya ve yönlendirmeyi amaçladığı gerçekliğe yabancı” hale getirerek daha fazla “marjinalleştirme” riski taşımaktadır (Accetti, 2019:33).

On dokuzuncu yüzyılda siyasal Katolisizm ve aynı yüzyılın son çeyreğinde kurulmaya başlanan Katolik partiler, daha çok bir çıkar grubu zihniyetiyle hareket eden savunmacı bir karakterdedir. Kimi yazarlar tarafından (Conway, 1997; Boyer, 2004; Kaiser, 2007) “getto Katolisizmi” olarak da adlandırılan Katolik siyasetinin başlangıçtaki bu niteliği, örneğin ulusal ya da yerel düzeyde ekonomik ve sosyal politikaları şekillendirmeye değil, neredeyse sadece Kilise’nin hak ve çıkarlarını korumaya dönük politikalarla sınırlıdır. “Katoliklerin siyasal ve sosyolojik konumlarını devlet ve toplum dışında, Kilise’de

aradıklarını ve bulduklarını” dile getiren Böckenförde’ye göre “o zamandan itibaren din ve Kilise hakları adına yaptıkları ortak mücadele, Katolikleri siyasal eylem için biraraya getiren ve onları diğer gruplardan ayıran nihai ve belirleyici faktör olmuştur.” Öyle ki, “sadık bir Katolik, siyasal bir seçim yapmak zorunda kaldığında kararlarını bir yurttaş olarak değil, bir din adamı olarak vermiştir” (Böckenförde, 1961:296).

Katolik Kilisesi’nin çıkarlarının savunulmasında örgütlü mücadelenin öneminin anlaşılma başlanması öncelikle birbiri ardına kurulan çeşitli dernekler ve kitle örgütleri ağı aracılığıyla olmuştur. Nitekim Batı Avrupa’da 1850’lerden itibaren bir Katolik dernekleşme seferberliği yaşanmış ve bu “Katolik dernek kültürü siyasal parti oluşumu ve eylemi için uygun bir toplumsal zemin yaratmıştır” (Kaiser, 2007:33).⁴ Bu dönemdeki ilk Katolik dernekleri “ruhban karşıtı saldırıların ardından, genellikle lay Katolikler tarafından sistematik ve merkezi olmayan bir şekilde kurulmuştur” (Kalyvas, 1996:64). Yüzyılın ortalarından itibaren siyasal baskının da etkisiyle Katolik çevrelerde dinsel ve ardından örgütsel bir canlanma, hatta bir devrimin yaşandığına dikkat çeken Boyer, bunun sonucunda “Katolik dernek öz bilincinin geliştiği devletlerde yeni sivil toplumsallık ve siyasal-kültürel etkileşim dayanışmalarının ortaya çıktığını” belirtir (Boyer, 2004:17).

Katolik işçiler de bu örgütlü mücadeleye aktif olarak katılanlar arasındadır. “1890’larda Katolik sendikacılığı giderek gelişmiş ve 1899’da Almanya’da ilk Katolik sendika konfederasyonu kurulmuştur. Bu konfederasyonlar henüz sosyalist sendikalarla boy ölçüşemese de, iki dünya savaşı arası yıllarda Katolik sendikaların hızla büyümesine zemin hazırlamıştır” (Conway, 1997:16). Katolik işçi sendikalarının gelişmesinde Papa XIII. Leo’nun 1891 tarihli ünlü genelgesi *Rerum novarum* (İşçilerin Durumu Üzerine) önemli rol oynamıştır. Bu genelgede sendikal faaliyet açıktan onaylanmamış ve grev hakkına karşı çıkılmış olsa da işçilerin sadece bir mezhebin üyesi olarak değil, aynı zamanda bir sınıfın üyeleri olarak tanınması oldukça önemli bir dönüşüme işaret eder. Almond’a göre “Katolik sendikalar ve köylü birlikleri ile Katolik din adamları ve entelektüellerden oluşan militan bir grup, XIII. Leo’nun siyasal ve toplumsal genelgelerini takip eden dönemde şekillenen bir Hristiyan demokrasinin temelini oluşturmuş” ve özellikle yirminci yüzyılın başından itibaren “Katolik sendikalar ve köylü birlikleri çeşitli Hristiyan hareketlerin sol kanadının fitilini ateşlemiştir” (Almond, 1948:742).

4 Özellikle “1890’lardan itibaren Katolik kadın örgütleri, gençlik hareketleri, sendikalar ve işçi derneklerinin yanı sıra Katolik aileler, çiftçiler veya eski askerler gibi grupların çıkarlarına yönelik sayısız başka örgütlenmeler hızla gelişmiştir” (Conway, 1997:12).

Aslında Katoliklerin siyasal partilerde örgütlenmesine ilişkin Papalık politikası Birinci Dünya Savaşı'na kadar ve hatta sonrasında da son derece kararsız olmuştur. Bu kararsızlık Vatikan'ın demokrasiye yönelik temkinli tutumuyla da yakından ilgilidir. Her ne kadar Papa XIII. Leo, 1888 yılında yayınladığı *Libertas praestantissimum* (İnsan Özgürlüğünün Doğası Üzerine) adlı genelgesinde demokrasiyi onaylıyor gibi görünse de, bu oldukça dar kapsamlı bir onaydır. Nitekim XIII. Leo, söz konusu genelgesinde demokrasi teriminin geçtiği tek yerde “iktidarın kaynağı ve kullanımı konusunda Katolik öğreti muhafaza edildiği sürece, demokratik bir hükümet biçimini tercih etmek kendi başına yanlış değildir” (No.44) diyerek demokrasinin sınırlarını Katolik öğretisiyle çerçevelemiştir.

Bu dönemde “Roma, önemli olanın Hristiyan parti siyaseti değil, Hristiyan eylemi olduğunu teyit etmeye devam etmiş ve bazen Katolik partiler kendilerini ‘modernizmin’ işaretleri olarak saldırıya uğramış bulmuşlardır” (Müller, 2011:133). Ancak bu yaklaşım Kilise haklarının kim tarafından ve nasıl garanti altına alınabileceği sorusuna bir yanıt vermemektedir. Genel olarak Kilise, on dokuzuncu yüzyılın anayasal hükümetlerine karşı oldukça mesafelidir. Çünkü “bu hükümetler çoğunlukla ruhban karşıtı liberalizm ve Papa IX. Pius’un *Syllabus*’unda kınadığı inançlar üzerine inşa edilmiştir. Bu nedenle Katolik partiler, Kilise ve devlet arasında açık düşmanlığın olduğu Fransa ve İtalya’da yavaş ortaya çıkarken, Katoliklerin azınlıkta olduğu Almanya gibi ülkelerde hızlı gelişmiştir” (Lyon, 1967:71).

Siyasi partiler, liberal parlamenter sistemde siyasal Katolisizmin etkili bir güç olarak örgütlenmesi için gerekli görülse de “Katolik Kilisesi, cemaati üzerindeki tekelci kontrolünü elinden alan bu sürece direnmiştir” (Kalyvas & van Kersbergen, 2010:185). Dahası, bu süreç başlangıçta Katolik partilerde önemli roller oynayan rahipten politikacıya dönüşenlerin⁵ aksine ruhban sınıfından olmadığı için Kilise hiyerarşisiyle doğrudan bağı olmayan orta sınıf politikacılardan oluşan yeni bir siyasal elitin oluşumuna katkıda bulunabilecek, bu durum ise, Kilise’nin otoritesini sarsabilecektir. Gerçekten de Katolik partilerin sonraki gelişim süreci Kilise’nin başlangıçta hiç arzu etmediği bu istikameti izleyecektir.⁶

5 On dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde kitle örgütlerinin ve ardından Katolik partilerin oluşumunda rahipler önemli roller oynamıştır. “Genel olarak alt kademelerdeki ruhban, piskoposlardan çok daha fazla militan ve siyasal olarak etkindi. Rahipler sık sık Kilise liderliğinden bağımsız girişimlerde bulunuyorlardı ve hatta bazı durumlarda hiyerarşik üstlerinin emirlerine karşı geliyorlardı” (Kalyvas, 1996:82)

6 On dokuzuncu yüzyılda Katolik Kilisesi’nin Katolik partilerin kurulmasına yönelik tutumuna dair kapsamlı bir çalışma için bkz. Stathis Kalyvas, *The Rise of Christian Democracy in Europe* (1996).

Katolik partilerin ortaya çıkışı ve gelişimine benzerliklerin yanı sıra güçlü ulusal farklılıklar da damgasını vurmuştur. Özellikle Almanya'daki Katoliklerin deneyimlerinin gerek siyasal Katolisizmin gerekse Katolik partilerin gelişimine önemli etkileri olmuştur. Avrupa'da kurulan ilk Katolik parti, Almanya'nın 1871 yılında ulusal birliğini sağlamasının ardından siyaset sahnesine çıkan ve "1945'ten sonra Katoliklerin liberal demokratik sistemle bütünleşmesinde model olan" (Cary, 1996:4) Merkez Parti'dir (Zentrum). Merkez Parti'nin kuruluşu Alman siyasal deneyiminde çok önemli bir yer tutan 1870'lerin Kültür Savaşı'na (Kulturkampf) paralel bir seyir izlemiştir. "Kültür savaşlarındaki Katolik seferberliği, siyasal içerik anti-modern olsa bile, modern siyasal örgütlenme ve kampanya biçimlerinin benimsenmesini ve geliştirilmesini kolaylaştırmış" (Kaiser, 2007:18) ve "Hristiyan demokrat olarak adlandırılan siyasal hareketi Almanya ve Avrupa'nın diğer yerlerinde cesaretlendirmiştir" (Carlson, 2007:108).

Ulusal birliğin sağlanmasının ardından artık kendi devlet kilisesine sahip Protestan-Prusya egemenliğindeki yeni Alman İmparatorluğu'nda "önceki ayrıcalıklı statüsünü kaybederek bir 'azınlık' haline gelen" (Pombeni, 2000:293) Katoliklerin ve Kilise'nin çıkarlarını savunmak için kurulan Merkez Parti'nin üyelerinin ve seçmenlerinin sayısı, partinin Almanya'daki siyasal konumu açısından dikkate değer bir başarı öyküsünü temsil eder. Nitekim "Merkez Parti, 1890'ların ortalarından Birinci Dünya Savaşı'na kadar her Alman kabinesinin dayanmak zorunda olduğu parlamento çoğunluğunun kilit unsuru haline gelmiştir"⁷ (Boyer, 2004:9-10). Merkez Parti'nin "hiçbir zaman Katolikler için basit siyasal parti olmadığının" altını çizen Mitchell'e göre, o daima "Katoliklerin içine doğdukları ve tüm yaşamları boyunca ait oldukları 'bir tür ikinci Kilise'ydi. Hatta partinin önde gelen bir üyesine göre Merkez Parti ile Katolik Kilisesi 'evli'ydi" (Mitchell, 2012:40). Öte yandan "kuruluşundan itibaren Zentrum liderliği, partinin ruhbanî (clerical) bir parti değil, siyasal bir parti olduğunu ve kesinlikle Katolik hiyerarşisine bağlı ve onun hizmetinde olmadığını defalarca vurgulamış ve Kilise liderliğinden kurtulmak için sürekli çaba sarf etmiş olsa da, 1870 ve 1933 yılları arasında bu çabalar başarısızlıkla sonuçlanmıştır"⁸ (Elvert, 2004:39).

"Merkez Parti'nin yerel ve ulusal düzeydeki seçim başarıları mezhepsel partilerin kuruluşunda bir dönüm noktası olmuş" (Kalyvas, 1996:94) ve onu

7 Zentrum'un üye sayısı 1874 ve 1907 yılları arasında yüzde 85 oranında artmıştır. 1874'te Alman Katoliklerinin yüzde 83'ü Zentrum'a oy vermişken bu oran 1912'de yüzde 54'e düşmüştür" (Elvert, 2004:39).

8 "1890'lara kadar Zentrum'daki liderlik pozisyonları rahiplerin elindedir. Ancak sonrasında giderek daha fazla orta sınıf profesyoneller, özellikle de avukatlar partide öne çıkmaya başlamıştır" (Elvert, 2004:39).

diğer ülkelerdeki Katolik partileri izlemiştir. Merkez Parti'nin ardından "1884 yılında kurulan ve 1917 yılına kadar iktidarda kalan Belçika Katolik Partisi" (Kaiser, 2007:37) nüfusunun çoğunluğu Katolik olan ülkeler arasında en güçlü Katolik parti haline gelmiştir. Sahici bir parlamenter sisteme sahip olan Belçika'da "güçlü bir Katolik Parti tarafından desteklenen Katolik Kilisesi, liberal bir demokrasi çerçevesinde etkileyici bir okullar, hayır kurumları ve toplumsal örgütler ağı oluşturabilmiştir. Bu durum, Kilise'nin Katolik Partisi'nin parlamenter stratejisine olan bağlılığını ve temelde liberal bir rejime karşı uzlaşmaz tavrının olmayışını büyük ölçüde açıklamaktadır" (Gerard, 2004:78). Bu durum diğer yandan Kilise'nin Katolik partilere yönelik tutumunun aslında her ülkenin hükümetlerinin Vatikan'la olan ilişkilerine göre değiştiğini de göstermektedir. "Katolik politikacılar 1880'lerden itibaren Hollanda hükümetlerinde de rol oynamış ve Hollandalı Katolikler 1888'de ilk kez Protestanlarla, dini okullara devlet desteği konusunda koalisyon kurarak liberalleri muhalefete düşürmüştür" (Kaiser, 2007:37) olsalar da, "Hollanda'da bir Katolik partinin kuruluşu 1926 yılına kadar mümkün olmamıştır" (Roes, 2004:65).

Birinci Dünya Savaşı'ndan önce bir başka önemli Katolik ülke olan Fransa'da Katolikler tarafından desteklenen partiler ve Albert De Mun tarafından kurulan *Action Libérale Populaire* (Popüler Liberal Hareket) gibi bazı siyasal gruplar olmasına rağmen bir Katolik partinin varlığından bahsetmek mümkün değildir. İtalya'da da Vatikan'ın karşı çıkışı nedeniyle, 1918'den önce Katolik bir parti kurulamamıştır. İtalyan ulusal birliğinin sağlanarak İtalya Krallığı'nın kurulması ve ardından Vatikan Devleti'nin işgali "Roma Sorunu" olarak adlandırılan sorunu doğurmuş ve bu durum sonraki on yıllar boyunca Vatikan ile İtalyan devleti arasındaki çatışmalı ilişkiyi belirlemiştir. "Vatikan, 1868 yılına kadar oy kullanmaktan kaçınma konusunda resmi bir tutum takınmamasına rağmen, 1861 ve 1871 yılları arasında birçok Katolik grup aday göstermeyi ve oy kullanmayı reddetmiştir" (di Maio, 2004:111-12). "Vatikan'ın İtalya'nın siyasal gelişimiyle ilgili olarak aldığı pozisyon" Almond'a göre, "İtalya dışındaki ülkelerdeki Katolik hiyerarşilerin ve din adamlarının *ancien régime* güçleriyle ittifakının sürdürülmesine katkıda bulunan önemli bir faktör" olmuştur (Almond, 1948:741).

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Almanca konuşulan bölgelerinde kendisine destek bulan ve 1891 yılında Viyana'da kurulan Hristiyan Sosyal Parti (Christlich-Soziale Partei), "Birinci Dünya Savaşı'nın arifesinde Viyana'daki köklerinden, monarşinin ve kurumlarının varlığını sürdürmesini savunan klasik bir *Reichspartie*'ye dönüşmüş ve 1907 yılından itibaren koalisyon hükümetlerinde yer alan en büyük parlamento partisi olmuştur" (Wohnout, 2004:141). Birinci Dünya Savaşı öncesinde ortaya çıkan son Katolik

parti olan Muhafazakâr Halk Partisi (Konservative Volkspartei, SKVP) ise, İsviçre’de, 1912 yılında kurulmuştur (Rölly-Alkemper, 2004:54).

Katolik partilerin ortaya çıkması ve çok sayıda Katolik seçmenin bu partilere oy vermeye istekli olması ortak bir Katolik kimliğinin zamanla ortaya çıkışının bir ürünü olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte, bu partilerin kurulması için gerekli olan itici güç çoğu zaman aslında kendileri dışındaki eylemleriyle sağlanmıştır. Özellikle 1870’lerden Birinci Dünya Savaşı’na kadar olan süreçte Katolik Avrupa’nın birçok bölgesinde Kilise’nin statüsüyle ilgili siyasal çatışmaların yeniden canlanması, partileşme sürecinin hız kazanmasının başlıca nedenlerinden biridir.

Ayrıca 1914 öncesi dönemi değerlendirirken bazı yazarların dikkat çektiği bir hususu gözden kaçırmamak gerekir. Örneğin Kaiser göre, “Belçika ve Hollanda’nın kısmi istisnası dışında Katolik partiler, başlangıçta parlamenter hükümete ve hatta I. Dünya Savaşı’ndan sonraki kısa Avrupa balayında bile kitlesel demokrasiye şüpheyle yaklaşmıştır” (Kaiser, 2007:35). Benzer şekilde Conway de, “Katoliklerin kamusal yaşama katılımlarının modern ilke ve kurumların kabulü anlamına gelmediğinin ve Katolik siyasetinin büyük bölümünde modern siyasal yapılara karşı derin bir güvensizliğin varlığının” altını çizer (Conway, 1997:19). Katolik partilerinin kurulmasındaki ana amaç en nihayetinde anayasal sisteme uyum sağlamak değil, “Katolik Kilisesi’nin pozisyonunu destekleyecek ve meşrulaştıracak bir Katolik toplumsal güç yaratmaktır” (Pombeni, 2000:293). Sonuçta Katoliklerin demokrasinin kurallarına göre oynamaya razı olmalarının nedeni onların demokrasiye olan bağlılıklarından çok, oyunun içinde kalmanın dışında kalmaya kıyasla daha avantajlı olmasındandır.

Terim olarak Hristiyan demokrasi ise, on dokuzuncu yüzyılın başında Avrupa’da artık yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. “Pisa Üniversitesi’nden İtalyan profesör Toniolo’nun 1894’de yayınlanan iki ciltlik “Hristiyan Demokrasi”si bir Katolik klasiği haline gelmiştir.” Ancak onun Hristiyan demokrasi anlayışının “hem muğlâk hem de çağdışı” olduğuna dikkat çeken Lyon’a göre bu eser “esasinda Ortaçağ’ın komünal ve korporatif demokrasisini yeniden canlandırma fikrine dayanıyor ve işçilere ‘meşru amaçlarına ulaşmak için hayali, kötü, imkânsız sosyal-demokrasiyi desteklememeleri’ gerektiğini anlatmaya çalışıyordu” (Lyon, 1967:72). Benzer bir çaba, Papa XIII. Leo’nun “Hristiyan Demokrasi Üzerine” alt başlığını taşıyan *Graves de communi re* (Toplumsal sorunları, 1901) adlı genelgesinde de karşımıza çıkar. XIII. Leo, bu genelgesinde Hristiyan demokrasi adının kullanımını yalnızca siyasal olmayan örgütlerle sınırlandırmış ve bu tür örgütlerin piskoposlar tarafından yönetilmesine karar vermiştir. Ona göre,

(...) bu Hristiyan Demokrasi ismini siyasetle çarpıtmak bir suç olacaktır, çünkü demokrasi hem filolojik hem de felsefi anlamlarında halk yönetimi anlamına gelse de, şu anki uygulamasında, halk adına bu yararlı Hristiyan eyleminden başka bir şey ifade etmeyecek şekilde, herhangi bir siyasal anlam olmaksızın kullanılmalıdır (No.7)

Ancak XIII. Leo'nun tavsiyesi sadece kısmen dikkate alınmıştır. Hristiyan demokrat adı altında olsun ya da olmasın sol ya da ilerici Katolikler, özellikle de çoğunluğunu orta sınıf burjuvalar ile işçi elitleri ve az sayıda alt düzey ruhban tarafından desteklenen toplumsal örgütlerin yanı sıra siyasal partiler de gelişmeye devam etmiştir.

İki Dünya Savaşı Arasında Siyasal Katolisizm ve Katolik Partiler

Birinci Dünya Savaşı her ne kadar demokratik güçlerin zaferiyle sonuçlanmış olsa da Kıta Avrupası devletlerinin neredeyse tümü parlamenter sistem konusunda henüz çok sınırlı bir deneyime sahiptir. Birçoğu ancak Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra genel oy hakkına sahip demokratik bir anayasaya kavuşmuş, hatta Fransa, İtalya ve Belçika gibi ülkelerde kadınlara oy hakkının tanınması İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında mümkün olabilmıştır. Savaştan hemen sonra yeni parlamenter demokrasiler iç çekişmelerin ve bazı durumlarda iç savaşın tehdidi altındadır. Etnik ve milliyetçi talepler ve çatışmaların yanı sıra, farklı Avrupa ülkelerinde *Kulturkampf* benzeri çatışmalar da sürmektedir. İki dünya savaşı arasındaki bu kısa dönemi "birinci ters dalga" olarak adlandıran Huntington'a göre "1920'lerin ve 1930'ların egemen siyasal gelişimi, demokrasiden uzaklaşarak ya geleneksel otoriter yönetim biçimlerine dönme ya da yeni, kitle tabanına dayanan fakat daha sert totalitarizm biçimlerinin oluşması yönündedir" (Huntington, 2010:30).

Böylesi bir siyasal iklimde birçok Katolik, Katolik Kilisesi'nden ilham alan ve desteklenen yeni bir korporatist düzen vizyonu ile demokratik olmayan çözümlere yönelmiştir. Kilise'nin bu otoriter yöneliminde 1917'deki Bolşevik Devrimi'nin ve Macaristan'da Béla Kun'un 1919 yılındaki kısa ömürlü komünist yönetiminin yarattığı büyük endişe de önemli rol oynamıştır. Sosyalist bir Avrupa kaygısının doğurduğu bu kıyamet senaryosu, her ne kadar Katolik partilerin tabanını bir arada tutmalarına katkı sağlamışsa da "aşırı Bolşevizm karşıtlığı sadece siyasi bir retorik değildi. Aynı zamanda yüzlerce yıldır Katolik Kilisesi tarafından şekillendirilen Hristiyan Avrupa medeniyetinin geleceğine ilişkin yaygın varoluşsal korkuları da yansıtmaktaydı" (Kaiser, 2007:45). Giderek güç kazanan böylesi bir tehdide parlamenter demokrasilerle karşı konulamayacağına yönelik yaygın kanaat, Vatikan'ın Macaristan'da Miklo Horthy'den İspanya'da Francisco Franco'ya kadar her türlü aşırı sağcı, anti-komünist ve otoriter rejimi desteklemesinin başlıca nedeni olmuştur.

Katolik Kilisesi ile yükselen otoriter rejimler arasında yakın ilişkiler kurulmuş ve hatta bu rejimler kimi zaman doğrudan desteklenmişse de –özellikle Mussolini ve Hitler söz konusu olduğunda– bir gerginlik hep mevcut olmuştur. Nitekim “devlet kültü ve özellikle de faşist hareketlerin ulusal yaşamın tüm unsurlarını kontrol etmeye yönelik ‘totaliter’ hırsları, birçok Katolik tarafından sadece Kilise’nin özerkliğine yönelik bir tehdit olarak değil, aynı zamanda Katolik öğretilerine de özünde aykırı görülmüştür” (Conway, 1997:44). Papa XI. Pius 1931 yılında yayınladığı *Non abbiamo bisogno* (İhtiyacımız yok) başlıklı genelgesinde faşizmin ateist yönelimli devletçiliğini ve ardından 1937 yılında *Mit brennender Sorge* (Kilise ve Alman İmparatorluğu Üzerine) ile de paganizmi dolayısıyla da Nazizm’i itham etmiştir. Bununla birlikte, “İkinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesinden önce Avrupa Katolizminin baskın tutumunun demokrasiye karşı güvensiz olduğu ve Portekiz, İspanya, Avusturya ve daha sonra Vichy Fransa’sının ruhban-otoriterliğini desteklediği konusunda çok az şüphe vardır” (Almond, 1948:746).

Sonuçta liberalizme yönelik hasmane tutum bu dönemde de sürmüş fakat sosyalizm, Katolik Kilisesi ve Katolik partilerin kendilerini giderek daha fazla tanımladıkları ideolojik hasım haline gelmiştir. Sosyalizm tehdidi, aynı zamanda Vatikan’ın devrimci ayaklanmalara karşı bir siper olarak Katolik partilere verdiği kısmi desteğin başlıca nedendir. Ancak “Mussolini’nin 1922 yılında iktidarı ele geçirmesinden sonra bunun dar sınırlar içinde koşullu bir hoşgörü ve Vatikan tarafından tanımlandığı şekliyle Kilise’nin çıkarları doğrultusunda her an değiştirilebilecek bir politika olduğu ortaya çıkmıştır.” Dolayısıyla iki savaş arası dönemdeki Vatikan politikası, Kilise ayrıcalıklarının korunmasına demokratik yönetim ve Katolik partiler için olduğundan daha fazla öncelik vermek olmuştur. Ancak Kaiser’e göre, Katolik partilere bu sınırlı destek, “her şeye rağmen liberal parlamenter siyasetin ve demokratikleşmenin önceki reddine kıyasla önemli bir gelişmeye işaret eder” (Kaiser, 2007:43).

İki dünya savaşı arasındaki dönemde sadece Katolik Kilisesi değil, birçok muhafazakâr Katolik de, modern dünyanın laik devlet, parlamenter hükümet, cumhuriyetçilik ve demokrasi gibi temel unsurlarını hâlâ özümseyebilmiş değildir. “Katolik ‘demokratlar’ genellikle elitist ve yozlaşmış olarak gördükleri parlamenter sisteme sadece eleştirel yaklaşmamış bazı durumlarda doğrudan karşı da çıkmıştır” (Kaiser & Wohnout, 2004:2). Dolayısıyla iki savaş arası dönemin Katolik partilerinden savaş sonrası Hristiyan demokrasisine en azından parlamenter demokrasiye yönelik hâkim tutumlar açısından doğrusal bir geçiş olmadığını söylemek yerinde olacaktır. Müller’in de dikkat çektiği gibi bu dönemde “‘Hristiyan demokrat’ tabiri bile demokrasiye bağ-

lılık anlamına gelmiyordu. Sadece ‘halka özgü’ (*popular*) ya da ‘halk arasında’ya (among the people) işaret ediyordu” (Müller, 2011:133).

Öte yandan Conway, Birinci Dünya Savaşı’nın sonrasındaki siyasal iklimden en fazla fayda sağlayanın Katolisizm olduğuna dikkat çeker. Ona göre, “Katolisizm, siyasal bir güç olarak 1914’ten önce neredeyse hiç var olmadığı güney ve doğu Avrupa’nın birçok bölgesine yayılmış ve sadece parlamento ve seçim siyasetini değil, aynı zamanda çok çeşitli diğer siyasal eylem biçimlerini de kapsayacak şekilde genişlemiştir” (Conway, 1997:22). Ayrıca bu dönemde “İtalya’da Sturzo, Almanya’da Ludwig Kaas, Avusturya’da Seipel, Slovakya’da Josef Tiso gibi kimi ruhban liderlerin devam eden etkisine rağmen, Katolik partiler kendilerini giderek artan bir şekilde ruhban denetiminden kurtarmıştır (Kaiser, 2007:43). Ancak Kaiser’in de dikkat çektiği gibi, “seçmenlerinin birçoğu hâlâ Kilise tarafından yönlendiriliyordu ve Kilise, Katoliklerin çoğu için neredeyse sorgulanmayan bir meşruiyete ve koşulsuz desteğe sahipti” (Kaiser, 2007:56).

Bu dönemde siyasal Katolisizmin seyrini belirleyen başlıca gelişmelerden biri de Büyük Buhran’dır. Siyasal Katolisizme dayattığı gerilimlerin en çok Belçika, Almanya gibi Katolik partilerin hükümetlerde yer aldığı ülkelerde yaşandığı Büyük Buhran, Katolik partilerin geleneksel tabanı, yani kırsal kesim ile orta sınıfla bağının giderek zayıflamasına ve otoriter rejimlere Katolik seçmenler tarafından verilen desteğin artmasına yol açmıştır. Kıta Avrupası’nda otoriter, faşist ya da kleriko-faşist hareketlerin yükselişi seçmen tabanında 1920’ler boyunca zaten daralma yaşayan belli başlı Katolik partilerin, 1930’lar boyunca kendilerini parlamenter demokrasi ve liberal özgürlüklere karşı tanımlayan daha militan çeşitli Katolik hareketlerce emilmesine neden olmuştur. “Avrupa Katolisizmi içindeki bu anti-demokratik dönüşün temelini oluşturan Katolik gençlik hareketleri, öğrenci grupları ve Katolik süreli yayınların ve ruhani örgütlerin gelişen dünyası, hükümetlerin ve parlamentoların başarısızlıklarına yönelik Katolik tepkilerin orta sınıf ve kırsal nüfusun maddi şikâyetleriyle birleştiği Büyük Buhran sırasında daha geniş bir toplumsal zemin kazanmıştır.” (Conway, 2020:171). Katolik militanlığındaki bu yükseliş, Avusturya ve Portekiz’deki parlamenter rejimlerin yerini yeni korporatist ve otoriter anayasaların almasının ardındaki ana motif olmuş ve 1930’ların ortalarında Fransa ve Belçika’daki aşırı sağ hareketlerin yanı sıra 1939-41’deki Alman askeri zaferlerinin ardından Fransa, Slovakya ve Hırvatistan’da kurulan otoriter rejimlere de ivme kazandırmıştır.

Bu çalkantılı dönemde Vatikan, çıkarlarını korumak için Katolik partilere güvenmek yerine Katolik Kilisesi’nin devlet kontrolünden yasal bağımsızlığı-

nı garanti altına alarak, ruhani, sosyal ve kültürel faaliyetlerini sürdürme serbestliğini tanıyan otoriter rejimlerle konkordatolar imzalamayı tercih etmiştir.⁹ Otoriter-faşist rejimlerle imzalanan bu anlaşmalar “Katolikleri en hassas noktasından vurmakla kalmamış aynı zamanda siyasal açıdan kendileri için ölümcül bir cazibe merkezi haline gelmiştir” (Böckenförde, 1961:297). Sonuçta 1930’ların siyasal Katolisizminin hâkim eğilimi, parlamenter demokrasi yerine aile, mesleki yapılar ve yerelliğin doğal ya da ara birimlerinin aldığı korporatist bir toplumsal düzenden yana olmuştur.

Diğer yandan bu dönemde siyasal Katolisizm ve Katolik partiler savaş öncesinde egemen olan getto zihniyetinden kısmen de olsa uzaklaşmaya ve giderek artan oranda toplumun genel sorunlarıyla ilgilenmeye başlamıştır. Savaş öncesi dönemdeki savunmacı tutum ve politikalardan belli oranda sıyrılan siyasal Katolisizm, 1920’lerde Avrupa çapında bir ortak amaç ve ortak kimlik duygusu geliştirmeye gayret göstermiş ve “yeni kurulan bazı partiler aslında daha açık bir şekilde ‘Katolik’ mezhebi yerine ‘Hristiyan esinli’ siyasal etiketini tercih etmiştir” (Kaiser, 2007:43).

Katolikler, sadece Katolik partiler aracılığıyla değil, aynı zamanda yeni kurulan gençlik örgütleri ve çok sayıda süreli yayının yayınlanması yoluyla da bu dönemde kamusal yaşamın parçası haline gelmiştir. “Alman *Abendland* ve *Hochland*, Belçikalı *La cité chretienne*, Fransız *Politique* ve *L’Aube* gibi bazıları, mükemmel bir entelektüel üne sahip olmuş, tüm Avrupa’da ve Katolik çevrelerin dışında da okunmuştur” (Kaiser, 2007:42). Ayrıca Katolik sendikalar ile işçi dernekleri bazı partiler içinde çok daha etkin ve bağımsız hale gelmiş ve bunlar Katolik işçileri Katolik partilere bağlama girişiminde ve bu partilerin merkez partilere evrilmesinde önemli roller oynamıştır. Bu durum Katolik işçilerin Avrupa çapında “genel oy hakkının yürürlüğe girmesiyle güçlenen siyasal seslerini ve I. Dünya Savaşı öncesine kıyasla daha etkin örgütlenmelerini de yansıtmaktadır” (Kaiser, 2007:47).

“İki dünya savaşı arasında Avrupa’daki Katolik partiler en uygun şekilde Katolisizmin dinsel, toplumsal ve siyasal çıkarlarının ortak savunusu şemsiyesi altında farklı toplumsal sınıfların koalisyonları olarak tanımlanabilir” (Kaiser & Wohnout, 2004:2). Ancak bu partilerin Katolikleri örgütleme ve iç siyaseti etkileme konusundaki başarıları önemli farklılıklar gösterir. “Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Katoliklerin karşı karşıya kaldığı siyasal ikilemlerin hiçbir yerde Almanya’da olduğu kadar yoğun olmadığına” dikkat çeken Conway’e göre, “Alman İmparatorluğu’nun çöküşü ve demokratik Weimar

9 “Savaş arası yıllarda Vatikan tarafından 1925’te Polonya ile, 1929’da İtalya ve 1933’te Nazi Almanya’sıyla olmak üzere bu türden kırk konkordato imzalanmıştır” (Conway, 1997:29).

Cumhuriyeti'nin kuruluşu, Merkez Parti'yi dezavantajlı bir azınlığın haklarının koruyucusu olmaktan çıkarak yeni parlamenter rejimin merkezi bir unsuruna dönüştürmüştür" (Conway, 1997:25).

Oy oranındaki düşme eğilimi 1920'lerden partinin Nasyonal Sosyalistler tarafından dağıtılmasına kadar sürmüş olsa da Merkez Parti, 1919 ile 1932 yılları arasındaki her hükümetin bir parçası olmayı başarmıştır.¹⁰ "Merkez Parti, Weimar Parlamentosu'nun önemli ve aktif bir parçası olmasına rağmen hiçbir zaman kendi cumhuriyetçi geleneğini geliştirmemiş ve 1918-19 devriminden sonra kendisini hiçbir zaman kesinlikle cumhuriyetçi bir parti olarak görmemiştir (Elvert, 2004:40). Merkez Parti içindeki önemli parlamenter pozisyonların esasen din adamlarının elinde olduğuna dikkat çeken Böckenförde'ye göre, söz konusu dönemdeki "Alman Katolisizmi için belirleyici politika yapıcılar gerçek devlet adamları gibi davranmaya pek istekli olmamıştır. Bunun yerine siyasal hedeflerini sadece dinsel-kültürel açıdan düşünmüşlerdir" (Böckenförde, 1961:298) Merkez Parti'nin hiçbir zaman gerçek bir parti örgütü kurmadığına dikkat çeken Elvert de, partinin "Kilise'ye yakınlığı ve din adamlarının seçim örgütlenmesi için yerel bir ağ olarak kullanılmasının parti örgütlenmesini gereksiz kıldığı"nı altını çizer (Elvert, 2004:41).

İtalya'da ise, Vatikan'ın Katoliklerin siyasete katılımlarına yönelik yasağını kaldırmasıyla İtalyan Halk Partisi (Partito Popolare Italiano, PPI) 1919 yılında kurulabilmiştir. İtalyan Katoliklerin ilk siyasal deneyimi, 1919 yılından faşizmin başlangıcına kadar olan dönemde meydana gelen olayların etkisi altında kaldığı için çok kısa olmuştur. Ancak PPI, 1926 yılında yasaklanana kadar koalisyon hükümetlerinde yer alarak İtalya'nın demokratik yaşamına önemli katkılarda bulunmuş ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ülke siyasetinde önemli roller oynayan Hristiyan Demokrat Parti'nin (Democrazia Cristiana, DC) kuruluşuna zemin hazırlamıştır. Savaş sonrasında girdiği ilk seçimlerde aldığı sonuçla İtalyan parlamentosunun sosyalistlerin ardından ikinci büyük partisi olan PPI, 1922 yılına kadar İtalyan siyasetinin kilit bileşeni haline gelmiştir (di Maio, 2004:115). PPI'nin önde gelen isimleri DC'nin kuruluşunda yer almış ve iki savaş arası dönemde oluşturulan Uluslararası Hristiyan Esinli Demokratik Partiler Sekretaryası (*Secrétariat International des Partis Démocratiques d'Inspiration Chrétienne*, SIPDIC) girişiminin yaşama geçmesinde etkin bir rol oynamıştır (di Maio, 2004:117; Conway, 1997:22; Kaiser, 2007:43).

¹⁰ Zentrum'un oy oranı 1920'de yüzde 13.6'dan 1933'te yüzde 11.2'ye düşmüştür (Elvert, 2004:39). 1919'da Katoliklerin yüzde 62,8'i Merkez Parti'ye oy verirken, 1930'da bu oran yüzde 47'ye gerilemiştir. (Conway, 1997:26) Ayrıca 1932 yılına kadar yirmi kabinenin dokuzunda Weimar Cumhuriyeti Şansölyesi Merkez Parti'den gelmiştir (Kaiser, 2007:42).

“Resmi olarak din-dışı karakterine ve Kilise yetkililerinden belli bir bağımsızlığa sahip olmasına rağmen PPI, Avrupa’daki tüm Hristiyan partiler arasında Kilise’nin en fazla etkisi altında olanıdır” (di Maio, 2004:111). Öte yandan Vatikan, “İtalyan partileri arasında en az kötü olanı olarak gördüğü PPI’nin iç siyasal sorunlarından kaçınmak ve aynı zamanda alternatif siyasal stratejiler için elini serbest tutmak amacıyla PPI’yi açıkça desteklemekten kaçınmıştır” (Kaiser, 2007:44). PPI’nin kurucusu ve entelektüel esin kaynağı olan rahip “Luigi Sturzo, faşist rejimle uzlaşma arayışında olan Vatikan’ın kendisine sırt çevirmesi, faşist şiddet ve adaletsiz seçim sistemi koşullarında girdiği 1924 seçimlerinde aldığı büyük seçim yenilgisinin ardından partisinden ayrılmak zorunda kalmış ve sürgüne gönderilmiştir” (Kaiser, 2007:54). Sturzo’nun yerine İkinci Dünya Savaşı’nın sonrasında ilk Hristiyan demokrat başbakan olan Alcide de Gasperi geçmiş ancak o da partinin makûs talihini tersine çevirememiş ve faşist baskıdan kaçarak Vatikan kütüphanesinde saklanmak zorunda kalmıştır (Müller, 2011:134).

Fransa’da ise, iki dünya arası dönemde Katolikler tarafından desteklenen partiler ve siyasal gruplar olmasına rağmen Almanya ve İtalya’dakilere benzer bir Katolik partinin varlığından bahsedebilmek mümkün değildir. Buradaki temel siyasal bölünme 1789 Devrimi’ne yönelik tutumlardan ve monarşi yanlısı ya da cumhuriyetçi hükümetlere verilen destekten kaynaklanmıştır. Kendi içinde son derece bölünmüş olan Fransız sağ, öte yandan cumhuriyet karşıtlığı, geleneksel toplum ve siyasal sistemin temeli olarak Katolisizm ve Katolik Kilisesi’ne atfedilen güçlü rol söz konusu olduğunda tam bir uzlaşma içindedir.¹¹ Kaiser, “çıkarları geleneksel muhafazakâr siyasal güçler tarafından karşılandığı için, Katoliklerin kendilerini mevcut koşullarda Katolik olarak siyasal açıdan örgütlemek için hiçbir teşvike sahip olmadığını” (Kaiser, 2007:36) altını çizer. Öte yandan Delbreil’e göre “1924 yılında kurulan Demokrat Halkçı Parti (*Parti Démocrate Populaire*, PDP) doğrudan bu şekilde adlandırılmadan ve açıkça dinsel bir referansa sahip olmadan, Fransa’da Hristiyan temelli demokrasinin ilk siyasal partisi olarak kabul edilebilir” (Delbreil, 2004:95). Hiçbir zaman seçmenlerin yüzde üçünden fazlası tarafından desteklenmeyen PDP, Avrupa’nın diğer Katolik partileriyle kıyaslandığında en zayıf ve siyasal etkisi en az olanlarından biri olsa da Conway, “Üçüncü Cumhuriyet’e karşı Katolik düşmanlığının mirasından kurtulmak isteyen Katolik aydınların ve işçilerin sesi olmayı başarması” (Conway, 1997:24) nedeniyle PDP’ye önem atfeder.

11 “Sadece Sangnier liderliğindeki sol kanat ve cumhuriyet yanlısı toplumsal reform Katolisizmi, muhafazakâr Katolik siyasal temsil kuralına bir istisnadır. Ancak başlangıçta kendisini bir siyasal parti şeklinde örgütlememiştir” (Kaiser, 2007:37).

Hollanda'da 1926 yılında kurulan Roma Katolik Devlet Partisi (Rooms Katholieke Staats Partij, RKSP) ise, Hollandalı Katoliklerin çoğunluğunun desteklediği bir parti haline gelmiş ve dönemin siyasal dengelerinde kilit bir konum elde etmiştir. “Yaklaşık yarım yüzyıl boyunca iki rahip tarafından yönetilen ve Katolik Kilisesi'yle yakın ilişki içinde olan RKSP” Roes'e göre, “büyük ölçüde Katolik bir partiydi, çünkü en önemli görevi Katolik çıkarlarını korumaktı” (Roes, 2004:68). Birinci Dünya Savaşı'nın ardından otuz yıllık hegemonyası sona eren Belçika Katolik Partisi ise, “1919 yılında yapılan genel seçimlerde birinci parti olmasına rağmen mutlak çoğunluğunu kaybetmiş ve iktidarını liberal ve sosyalist rakipleriyle paylaşmak zorunda kalmıştır” (Gerard, 2004:79). Bununla birlikte bu dönemde gerçek anlamda bir parlamenter hükümete sahip olan Hollanda ve Belçika'daki Katolik partilerin, çıkarlarını korumanın en iyi yolu olarak parlamenter siyaseti samimiyetle benimsediği söylenebilir.

1891 yılında Viyana'da kurulan Hristiyan Sosyal Parti (Christlich-Soziale Partei), 1919 yılında yapılan ilk seçimlerden en güçlü ikinci parti olarak çıkmış ve sosyal demokratlarla bir koalisyon hükümeti kurmuştur. 1920 seçimlerinden itibaren oy ve milletvekili oranındaki göreceli üstünlüğünü 1930'a kadar sürdüren Hristiyan Sosyal, Katolik Kilisesi'nin siyasal gücünü korumak ve toplum içindeki geniş kapsamlı etki alanını mümkün olduğunca sağlam tutmak istemiştir (Wohnout, 2004:142-144). Öte yandan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yıkıntıları arasından doğan yeni demokratik cumhuriyete yönelik Katolik coşku sınırlı kalmış ve Hristiyan Sosyal “onu hiçbir zaman bir ‘varis’ devlet olarak tam anlamıyla kabul etmemiştir” (Kaiser, 2007:58). Avusturya'nın bu Birinci Cumhuriyet'i, “sıklıkla, çok fazla alışmak ya da özdeşleşmek istenilmeyen zorunlu bir kötülük olarak görülmüştür” (Wohnout, 2004:146). Hristiyan Sosyal Parti hızla Cumhuriyet'in hâkim hükümet partisi haline gelmiş olsa da “karizmatik muhafazakâr bir rahip olan Ignaz Seipel'in liderliğinde ideolojisi geçmişin otoriter fikirlerine sıkı sıkıya bağlı kalmıştır (Conway, 1997:25). Nitekim önde gelen Hristiyan Sosyal politikacı Engelbert Dollfuss'un otoriter yönetiminin 1933 yılında parlamentoyu feshetmesinin ardından parti de 1934 yılında faaliyetlerine son vermiştir.

İki savaş arası dönemde İsviçre Muhafazakâr Halk Partisi'nin (Schweizerische Konservative Volkspartei, SKVP) ideolojik temellerini de anti-modernizm, anti-liberalizm ve anti-sosyalizm sağlamıştır. “Katolik Kilisesi ile onun ahlak-toplum öğretisi ve sosyal ağları SKVP'nin başlıca dayanağını oluşturuyor” olsa da “1930'larda Kilise liderleri günlük siyasetten çekilmeye ve parti, kararlarında daha bağımsız hale gelmeye başlamıştır” (Rölly-Alkemper, 2004:62). İspanya'da 1922 yılında kurulan ve ömrü İtalyan PPI'den de kısa olan Sosyal Halk Partisi'nin (Partido Social Popular, PSP) “faaliyetlerine, iktidarı ele ge-

çiren de Rivera diktatörlüğü tarafından 1923 yılında son verilmiştir” (Kaiser, 2007:52). Portekiz’de ise, iki savaş döneminde de Katolik bir parti kurulmamıştır.

Bu bölümü sonlandırmadan önce İkinci Dünya Savaşı’nın hemen öncesinde ve savaş sırasında Katolik Kilisesi’nin demokrasi ve insan haklarına dair tutumunda yaşanan çok önemli bir açılıma değinmek elzemdir. Çünkü bu dönemde Katolik Kilisesi, insan haklarına ve demokrasiye yönelik Fransız Devrimi’nden beri süregelen düşmanca tavrını gözden geçirmeye ve her ikisini de daha önce olmadığı kadar sahiplenmeye başlamıştır. Öyle ki, Moyn’a göre insan hakları kavramını ABD başkanı “Roosevelt’ten önce kullanan tek önemli dünya lideri Papa XI. Pius’dur” (Moyn, 2017:48). XI. Pius, 1937 yılında yayınladığı ünlü genelgesi *Mit brennender Sorge*’de “insanın bir kişi olarak Tanrı’dan aldığı ve her topluluğun inkâr, bastırma veya ihmale karşı koruması gereken haklara sahip olduğu temel gerçeği”nin (No.30) altını çizmiştir.

Papa XII. Pius da 1942 yılında yayınladığı *Devletlerin ve İnsanların İç Düzeni* adını taşıyan Noel Mesajı’nda insan onuru ile insan hakları arasında kurduğu ilgiyle selefi XI. Pius’un izinden gider. XII. Pius’un bu mesajında “gelecekteki barış için önerdiği beş ilkeden ilki insan onuru olmuştur” (Moyn, 2015:52). Öte yandan XII. Pius yalnızca insan haklarını sahiplenmez. O, 1944 yılında yayınlanan *Demokrasi ve Kalıcı Barış* başlıklı bir başka Noel Mesajı’nda ise, demokratik özgürlük ve eşitlik idealine koşullu da olsa destek verir. O, söz konusu mesajında “doğal hukukun ve vahyedilmiş hakikatin değişmez ilkelerine dayanan sağlam bir demokrasi” (No. 47) vurgusu yapar. Katolik Kilisesi’ndeki bu çok önemli dönüşüm, esasında savaş sonrasında siyasal Katolisizm ve Hristiyan demokraside yaşanacak gelişmelerin de habercisidir.

İkinci Dünya Savaşı’nın Ardından Hristiyan Demokrasi

İkinci Dünya Savaşı’nı izleyen yıllar siyasal Katolisizm için yeni bir dönemin başlangıcıdır. Nitekim bu savaşın öncelikle bir asırdan fazla süren kutuplaşmaya ve “Batı Avrupa’daki köklü karşı-devrimci geleneğe son verdiğini söylemek abartı olmayacaktır” (Müller, 2011:135). “Faşizm biçimlerinin sadece ruhban-otoriter Portekiz ve İspanya’da hayatta kaldığı ve askeri, siyasi ve ekonomik gücün komünist bir Rusya ve demokratik bir ABD’nin elinde toplandığı bir dünyada, Kilise demokrasinin savunucusu ve mezhepsel çizgileri aşmaya eğilimli geniş anti-komünist siyasal hareketlerin destekleyicisi haline gelmiştir” (Almond, 1948:748). İki savaş arası dönemde siyasal Katolisizmle özdeşleşen otoriter korporatist rejim hayalleri artık rafa kaldırılmış, faşizm ve türevleri siyasal Katolisizm ve Katolik Kilisesi nezdinde gözden düşmüştür. İlk demokratikleşme dalgasında “sürekli olarak demokratik ba-

rikatların diğ er tarafında yer alan Katolik Kilisesi, ilk kez demokratikleş me süreçlerinde tutarlı bir şekilde proaktif ve olumlu bir rol oynamış tır” (Casanova, 2001:1042).

Ancak belki de asıl yenilik savaş  ncesi Katolik partilerinin ve dahası kısmen Katolik Kilisesi’nin artık modern dünyaya isteksizce ve kızgınlıkla uyum sağlama çabasını terk etmeleridir. Artık Hristiyan demokrat olarak adlandırılmaya başlanan Katolik partiler gerçekten birer demokrata d n ş m ş ve insan haklarını Katolik öğretisinin vazgeçilmezi olarak benimsemişlerdir. Bu dönüşümde “Katolik Kilisesi’nin kendisi için ayrıcalıklı bir konum talep etmek yerine, herkes için hoşgörüyü savunmaya ve şimdiye kadar din karşıtı ateist bir öğreti olarak görülen özgürlük ve insan hakları ilkeleriyle barışmaya başlamasının” (Pombeni, 2000:290) da şüphesiz çok önemli bir payı vardır.

Onlarca yıl boyunca kendi gettosuna sıkışan siyasal Katolisizm ve partileri, savaş sonrasında birbiri ardına kurulan Hristiyan demokrat partiler vasıtasıyla artık Batı Avrupa’nın siyasal ve sosyo-ekonomik yapıları üzerinde d n ş t r c  bir etkiye sahip olmuştur. Yirminci yüzyılın ikinci yarısı ama özellikle de altmışlı yılların ortalarına kadar olan zaman dilimi, Katolik siyasetinin yükselen tezahürü olan Hristiyan demokrasi ve aktörlerinin Kıta Avrupası siyaseti ve halkları üzerinde en büyük tarihsel etkiye sahip olduğu bir “altın  ağ”dır. Öyle ki Batı Avrupa’da birkaç on yıl sürecek olan istikrar döneminin mimarı olarak “Hristiyan demokrasi, savaş sonrası dönemin en önemli ideolojik yeniliği ve bir bütün olarak Avrupa’nın yirminci yüzyılının en önemlilerinden biridir” (Müller, 2011:130).

Neredeyse tüm Batı Kıta Avrupası demokrasilerinde, kendilerini açıkça ya da dolaylı olarak Hristiyan Demokrat olarak tanımlayan siyasal partiler, savaş sonrası dönemin büyük bir kısmında iktidarı elinde tutmuştur. Örneğin, “Almanya’da CDU, İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesinden sonraki elli yılın otuz altısında, İtalya’da DC aynı zaman diliminin kırk yedisinde, Hollanda’da CDA kırk dokuzunda, Belçika’da PSC ise, kırk yedisinde iktidarda olmuştur” (Lamberts, 1997:10). “Fransa’da MRP daha az başarılı olsa da ellili yılların ortalarına kadar iktidarın h kimi olarak kalmış tır. Avusturya’da ise, Hristiyan Demokrat eğilimli parti 1970’e kadar kesintisiz iktidardadır” (Judt, 2005:81). Bu durum aynı zamanda Huntington’ın (2010) “ikinci kısa demokratikleş me dalgası” adını verdiği dönemde yani, 1943-1962 yılları arasında Hristiyan demokrat partilerin Batı Avrupa’da demokrasinin kabul görmesi ve yaygınlaş masının başlıca aktörleri olduğu anlamına da gelir.

Batı Avrupa’nın Hristiyan demokrat partileri hegemonik güçlerini aynı zamanda savaşın ardından yazılan ve bugün hâlâ yürürlükte olan pek çok yeni

anayasa yapım sürecinde de göstermiştir. Örneğin “İtalya’da DC, 1946-1948 Kurucu Meclisi’nde en fazla sandalyeye sahip partidir. Almanya’da CDU, 1949 Anayasası’nı hazırlayan altmış beş sandalyeden yirmi yedisine sahiptir ve partinin kurucusu ve sekreteri Konrad Adenauer da başkan olarak görev almıştır. Fransız MRP ise, hem Dördüncü hem de Beşinci Cumhuriyetlerin anayasalarının hazırlanmasında kilit rol oynamıştır” (Lamberts, 2003:134). Pombeni, Hristiyan demokrat partilerin anayasal belgelere yaptıkları bu temel katkıyı “Hristiyan demokrasi ideolojisinin doruk noktası” olarak adlandırır (Pombeni, 2000:189). Nitekim Hristiyan Demokrat partilerin seçim başarıları, onları Batı Avrupa’nın pek çok önemli ülkesinde karar alma yetkisine sahip pozisyonlara getirmiş, bu da anayasal metinlerin yazımında ve yeni demokrasilerin nasıl işleyeceğini ve kimin çıkarına olacağını belirleyecek olan teknik ayrıntılarda etkili olmalarını sağlamıştır. Dolayısıyla, savaş sonrası Kıta Avrupası demokratik anayasalarının ve bu vesileyle siyasal ve toplumsal yapılarının önemli ölçüde Hristiyan demokrat aktörlerin ürünü olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Örneğin, “1969’a kadar devletin lider partisi olan CDU ve politikaları Batı Almanya’nın oluşumunu ve erken dönem karakterini öylesine etkilemiştir ki, birçok Alman için parti, psikolojik olarak savaş sonrası devletle özdeşleşmiştir” (Mitchell, 2012:1). Dahası Katolik esinli partilerin önemli aktörleri belki de ilk defa kendi ülkelerinin siyasal elitleri haline gelmiştir.

Hristiyan Demokrat partiler, ayrıca bugün Avrupa’da İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin en büyük siyasal başarıları arasında görülen refah devletlerinin kurulması ve Avrupa bütünleşmesi süreçlerinde de kararlı bir şekilde yer almıştır. Savaş öncesinin otoriter ve totaliter rejim deneyimleri sadece Komünizme karşı tek güvenilir ve arzu edilir alternatif olarak parlamenter demokrasiye değil, aynı zamanda kısmen müdahaleci bir refah devleti tarafından düzenlenen piyasa ekonomisine de daha büyük bir bağlılık getirmiştir. Günümüzde Batı Avrupa’nın refah devletlerini inşa edenlerinin sosyal demokratlar olduğu yönünde yaygın bir kanaat vardır. Oysa “Britanya ve İskandinav ülkeleri dışında, komünistler ve sosyalistlerden oluşan ‘eski Sol’ hiçbir zaman tek başına iktidar olamamıştır. Batı Avrupa’da dengeler her zaman Hristiyan demokrat partilerin elinde olmuş ve çoğu durumda da onlar tarafından domine edilmiştir” (Judt, 2005:80). Bu bakımdan Kıta Batı Avrupası’nın -Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg gibi- çekirdek ülkelerinde savaş sonrası iç düzenin, özellikle de refah devletinin ve modern idari devletin inşasında merkezi rol oynayan aslında Hristiyan demokratlardır (Van Kersbergen, 1994:32; Müller, 2011:130).

“Vatikan’ın coşkulu desteğiyle Hristiyan demokratlar, 1940’lı ve 1950’li yıllarda birleşik bir Avrupa’nın temellerinin atılmasında da merkezi bir rol oy-

namıŖtır” (Kosicki & Lukasiewicz, 2018:vi). Nitekim 1957 yılında Roma Antlaşması’nın imzalanmasıyla sonuçlanan AB sürecinin başlangıcında yer alan ve yukarıdaki paragrafta isimleri zikredilen “altı ülkenin başbakanları ve dışışleri bakanlarının tamamı Hristiyan Demokrat harekete mensuptur” (Judt, 2005:157). Avrupa Birliğı’nin kurucu babaları olarak adlandırılan Fransız Robert Schuman, Alman Konrad Adenauer ve İtalyan Alcide de Gasperi kendi  lkelerinin Hristiyan demokrat partilerinin o dönemdeki liderleridir. Öyle ki, “1970’lerin ortalarında İsveç’in sosyal demokrat başbakanı Olaf Palme Avrupa Ekonomik Topluluğı’nu (AET) Hristiyan demokrasiyle olan güçlü ilgisi nedeniyle ‘dört C’ ile tanımlamıştır: Kapitalist (Capitalist), Muhafazakâr (Conservative), Sömürgeci (Colonialist) ve Ruhban  (Clerical)” (Akt. Accetti, 2019:3).

Hristiyan demokrat partilerin savaştan hemen sonra başlayan ve yaklaşık yirmi yıl süren hegemonyasının elbette kimi nedenleri vardır. Bunların en başında dinsel nedenler gelir. Hristiyan demokratlar her ne kadar kısa sürede kitle partilerine dönüşmüş olsalar da sol radikalizmin güçlenmesinden kaygı duyan dindar Katolik seçmenler daha önce olduğı gibi bu partilerin geleneksel tabanı olmayı sürdürmüştür. Conway, “savaş sonrası Avrupa’nın seçim dinamiklerinin en dikkat çekici özelliklerinden birinin, dini pratiklerin 1980’lere kadar Batı Avrupa’nın çoğunda seçim davranışının sosyal sınıftan çok daha güvenilir bir belirleyicisi” olduğına dikkat çeker (Conway, 2004:79). Savaş yıllarının yarattığı büyük yıkımla birlikte dini inanç ve Katolik Kilisesi’nin hem yerel ve hem de kişisel düzeyde önem kazanmasıyla pek çok Avrupalı için din ve Kilise doğıal bir sığınak haline gelmiştir. Savaş sonrasında “bazı din adamları tarafından sunulan ahlaki liderlik, kiliseler ve dini cemaatler tarafından sağılanan fiziksel olanaklar ve kiliseler etrafında kümelenen refah ve dayanışma yapıları, dini yeniden yerel yaşamın merkezine taşımiştır” (Conway, 2004:81). 1945 ve 1946 yıllarında birbiri ardına kurulan Hristiyan demokrat partiler, aslında bu yeniden dinselleşme sürecinden siyaseten en fazla fayda sağılayanlardır.

Gerçekten de bu partiler Katolik oyların artık neredeyse tekeline sahiptir. Örneğın “Fransız Mouvement R publicain Populaire (MRP), savaştan sonra Katolik seçmenin yüzde 75’inin oyunu alabilmiştir. Hollanda Katolik Halk Partisi (KVP) ve Belçika Hristiyan Halk Partisi/Hristiyan Sosyal Partisi (CVP/PSC) için bu rakamlar başlangıçta yüzde 90 civarındadır. Merkez sağı siyasetteki mezhepsel bölünmenin üstesinden gelmek amacıyla kurulmuş olsa da Alman CDU/CSU, Protestan seçmenlere kıyasla Katolikler arasında çok daha güçlüdür” (Gehler & Kaiser, 2004:2). Bu eğilime Katolik saflarında liberaller, sosyalistler ve komünistlerden oluşan ruhban karşıtı bir ittifakın Kilise’nin

eğitim ve sosyal yardım kurumlarına ilişkin zor kazanılmış koruma rejimlerini ortadan kaldıracak endişesi de eşlik etmiştir.

Diğer yandan İkinci Dünya Savaş'ından önce Katolik partilerde aktif rol oynayan ruhbanın etkisi savaş sonrasında azalarak da olsa devam etmiştir. Örneğin Alman "CDU'nun ilk liderleri ezici bir çoğunlukla Katolik olmakla kalmayıp, Merkez Parti'nin 1870'teki kuruluşundan bu yana olduğu gibi, Katolik rahipler Katolik siyasetinin kilit örgütleyicileri olmuştur" (Mitchell, 2012:6). Bununla birlikte Hristiyan demokrat aktörler yakın geçmişin ruhban siyasetinden kaçınmaya çalışmış ve Katolisizm ile özdeşleşmiş toplumsal ve kültürel değerler bütününe bağlı bir seçmen kitlesinin dışındakilere de hitap etme ihtiyacı duymuştur. Bu nedenle Hristiyan demokrat liderlerin çoğu Kilise'den bağımsız olduklarını ifade etmekten çekinmemiş ve Hristiyan demokrat partiler, mezhepsel bir dil kullanmak yerine Hristiyan mirası ve inançlarına daha kapsayıcı atıflar yapmayı tercih etmiştir. "Bilinçli bir şekilde Katolikler ve Protestanlar arasındaki teolojik farklılıkları aşmak için çalışan" (Carlson, 2007:97) Hristiyan demokratlar ve özellikle Batı Almanya ve Hollanda'daki Hristiyan Demokrat partiler, Protestan figürleri saflarına katarak ve politikaları için özellikle "Katolik" esinden ziyade "Hristiyan" esinini vurgulayarak mezhepler arası işbirliği ve dayanışmayı öne çıkarmıştır. Dolayısıyla İkinci Dünya Savaşı sonrası Hristiyan Demokrasi, yalnızca Katolisizmi modern dünya ile uzlaştırmamış "aynı zamanda Almanya gibi ülkelerde Reformasyon'dan bu yana belki de ilk kez farklı mezhepler arasında barış (ya da en azından ateşkes) sağlamıştır" (Müller, 2011:130).

Soğuk Savaş koşulları ve komünist tehdit Kıta Avrupası'nda Hristiyan demokrasinin 1945'ten sonraki tekelsi siyasi hâkimiyetinin ideal koşullarını sağlayan başlıca unsurlardan bir diğeridir. Sovyetler Birliği'nin Avrupa'nın doğusundaki eylemleri ve Batı Avrupa'daki Komünist partilerle olan ilişkileri nedeniyle Komünizm korkusu söz konusu partiler tarafından bu dönemde de körüklenmeye devam etmiştir. Kilise de, "işlevinin ve etkisinin sürdürülmesine yönelik başlıca tehdit olarak, artık Avrupa'nın egemen gücü olan Rusya'yı görmekteydi" (Almond, 1948:748). Bu durum pek çok Katolik muhafazakârı, sağlam bir demokratik özgürlükler rejiminin Komünist tehdidi engellemenin en iyi yolu olduğu düşüncesiyle demokrasiyi benimsemeye teşvik etmiştir. Sovyetlerin kilise özgürlükleri ve dini okullar üzerindeki kısıtlamaları Batı Avrupa'daki dindar çevrelerde sosyalizmin itibarsızlaşmasına ve anti-komünist duyguların artmasına katkı sağlamıştır. Batı Avrupa coğrafyasına karşılık kullanılan "Abendland terimi 1940'ların sonlarında Soğuk Savaş, Batı Avrupalı Hristiyanlar ile Sovyet dinsizleri arasındaki bir savaş olarak tasvir etmek için defalarca kullanılmıştır" (Mitchell, 2012:).

Son olarak savaş sonrası hızlı ekonomik büyümenin getirdiği eşi benzeri görülmemiş refah, Hristiyan demokratlara rakiplerine kıyasla daha fazla fayda sağlamıştır. Nitekim Hristiyan demokratların “gelişmiş sosyal güvenlik ve refah sağlama sistemleriyle birleşmiş olan parlamenter demokrasiye ve özel teşebbüse olan bağlılıkları” (Conway, 1997:70), onları dönemin muhafazakâr ve bireyci ethosu için oldukça cazip kılmıştır. Ekonomi yönetimindeki ulusal farklılıklara rağmen Hristiyan demokratlar, savaş sonrası güçlü ekonomik genişleme döneminde yüksek düzeyde sosyal güvenlik hizmetlerini ekonomik özgürlük ve yerinden yönetimle etkin bir şekilde birleştirebilme-yi başarabilmiştir. Avrupa çapında Hristiyan demokrat partilerin “hepsi, eşit ölçüde ‘sosyal olan’ın partisiydi ve kendilerine özgü bir dizi araçla beraber kendi eşitlikçi refah devleti modellerini inşa etmişlerdi” (Moyn, 2023:78). Düşünsel temelleri papa XIII. Leo’nun *Rerum novarum* adlı genelgesinde bulan *laissez-faire* kapitalizmi ile Marksizm arasında bir “üçüncü yol” ya da “sosyal piyasa ekonomisi” olarak da adlandırılan bu ekonomi modeli, sadece Sovyetler Birliği’nin planlı ekonomisine değil, aynı zamanda Batı Avrupa sosyalizmine de cazip bir alternatif olarak sunulabilmiştir.

Sonuç

Fransız Devrimi’ne bir tepki olarak ortaya çıkan Hristiyan demokrasinin doğuşu ve gelişiminde Katolisizmin modern ilke ve kurumlarla olan travmatik ilişkisi belirleyici bir rol oynamıştır. Casanova’nın çok yerinde tespit ettiği gibi “Katolisizm, Aydınlanmanın din eleştirisinin merkezi odağı olarak işlev görmüş, yüzyıllar boyunca bütün alanlarda modern sekülerleşme ve modernleşme süreçlerine gösterilen en canlı, ilkeli, köktenci ve görünürde beyhude direnci, Katolisizm göstermiştir.” Bu açıdan Katolisizm, en azından on dokuzuncu yüzyılda ve kısmen yirminci yüzyılın ilk yarısında “anti-modern kamusal dinin paradigmatic biçimi haline gelmiştir” (Casanova, 2014:15). On dokuzuncu yüzyılda egemen modern seküler devletlerin başta eğitim ve aile olmak üzere toplumsal yaşamın tüm alanları üzerindeki düzenleyici etkisi, Katolik Kilisesi’nin ve dindar Katoliklerin kamusal siyasal alana müdahale etme kapasitesini uzun süre engellemiş ve onları kendi gettolarına hapsedmiştir. Bu açıdan Hristiyan demokrasinin asıl işlevlerinden biri, pek çok Batı Avrupa ülkesinde Katolik Kilisesi’yle ilişkilendirilen kültürel ve sosyal kimliklerin modern anayasacılık ve modern siyaset dünyasına girmesinde önemli bir araç işlevi görmüş olmasıdır.

Dolayısıyla Hristiyan demokrasinin yirminci yüzyılın ortalarındaki çarpıcı başarısını Katolisizmin kamusal alana yeniden dönme çabasının uzun so-

luklu fakat doğrusal olmayan bir sonucu olarak değerlendirmek mümkündür. Öte yandan bu dönüşüm tek yönlü de yaşanmamıştır. Batı Avrupa'nın "Katolik ülkelerindeki gündelik siyasetten ruhban karşıtlığının kaybolması (...) din ile modernlik arasındaki tanıma ve uzlaşmaya dayalı birbirini karşılıklı olarak pekiştiren bir dinamik" yaratmıştır (Casanova, 2014:79). Başka bir ifadeyle, genel olarak siyasal Katolisizmin bu dönüşüm süreci aynı zamanda Aydınlanma'nın din eleştirisinin başlattığı çatışma devrini sona erdirmiştir. Bu bakımdan siyasal Katolisizmin ve Hristiyan demokrasinin geçirdiği dönüşüm günümüz için umut verici bir siyasi mesaj da içerir. Nitekim bu deneyim, en çağdışı görünen dinlerin bile liberal demokrasilere dâhil olabilme, ideolojik aşırılıktan uzaklaşabilme, yani Casanova'nın tabiriyle birer "kamusal din"e dönüşebilme olanağını ortaya koyar. Bu hususta Kalyvas'ın son derece paradoksal ama bir o kadar da isabetli tezinin altını çizmek gerekmektedir. Ona göre Hristiyan demokrasiyle "dinin siyasallaşması siyasetin sekülerleşmesine katkıda bulunmuştur" (Kalyvas, 1996:245).

İlk Katolik partiler -kendisi başlangıçta direnç gösterse de- Roma Kilisesi'nin toplumsal alanını savunmak ve toplum üzerinde kaybettiği etkiyi yeniden kazanmasını sağlamak için kurulmuştur. Ancak bu partiler zamanla liberal parlamenter sistemin örgütlü Katolik harekete geniş bir manevra alanı ve eylem fırsatları sağladığının daha fazla ayırdına varmıştır. Zira bu sistemde yasaların yürürlüğe girmeden önce parlamentolar tarafından onaylanması zorunluluğu ve bunun da çoğunluk oyunu gerektirmesi Katolik partilerin -muhafeftede de olsalar- önemini açığa çıkarmıştır. Bu nedenle siyasal Katolisizmin modern demokrasiyle uzlaşması yalnızca iki savaş arası dönemde yaşanan otoriter rejim deneyimlerinden alınan derslerden kaynaklanmaz. Bu uzlaşıda en az bunun kadar, Hristiyan ve özelde de Katolik çıkarlarının demokratik bir rejimde etkin bir şekilde korunabileceğine dair bir kanaatin oluşması da temel rol oynamıştır.

Elbette çağdaş ilke ve kurumların kanıksanması ve dahası belli açılardan ilerletilmesi süreci, bu çalışmada da betimlendiği üzere hiç de kolay gerçekleşmemiştir. Nitekim Hristiyan demokrasi, Katolisizm ve Katolik Kilisesi'yle hep yakından ilişkili olagelmiş ve Kilise, sadece inanç konularında değil, aynı zamanda dindar Katoliklerin siyaset hakkında nasıl düşünmeleri gerektiği konusunda da bağlayıcı açıklamalar yapan merkezi bir kurum niteliğini korumuştur. Ancak bu durum bütün bir Hristiyan demokrasi hareketinin sadece Vatikan'dan gelen talimatların bir yansıması olduğu ya da Vatikan'ın Hristiyan demokrat düşüncenin gelişimine mutlak anlamda öncülük ettiği anlamına gelmez. Öte yandan Hristiyan demokrasi ideologlarının Roma'ya rağmen bir Hristiyan demokrasisi hakkında düşünmeleri ve bunu savunma-

ları mümkün olmuş olsa da, Roma'yı görmezden gelmeleri neredeyse hiç mümkün olmamıştır. Sonuçta Vatikan, Katolik siyasetçileri sürekli belirli bir istikamete yönlendirmeye çalışmış fakat onlar Vatikan'ın salt bir aparatı haline gelmemiştir.

Kaynakça

- Accetti, I. C. (2019). *What is christian democracy: politics, religion and ideology*, Cambridge University Press.
- Almond, A. G. (1948). The political ideas of christian democracy, *The Journal of Politics*, Vol. 10, No. 4, s. 734-763.
- Boyer, W. J. (2004). "Catholics, christians and the challenges of democracy: the heritage of the nineteenth century", *Political Catholicism in Europe 1918-1945, Volume 1*, (ed. Kaiser W. & Wahnout H.), London: Routledge.
- Böckenförde, E. W. (1961). "German catholicism in 1933", *Cross Currents*, Vol. 11, No. 3, s. 283-304.
- Carlson, A. (2007). "Europe and the christian democracy movement. a once and future hope?", *The Linacre Quarterly*, Vol. 74, No.2, s. 94-110.
- Cary, D. N. (1996). *German Catholics and the party system from Windthorst to Adenauer*, Harvard University Press.
- Casanova, J. (1999). The sacralization of the humanum: a theology for a global age", *International Journal of Politics, Culture, and Society*, Vol. 13, No.1
- Casanova, J. (2001). Civil society and religion: retrospective reflections on catholicism and prospective reflections on islam, *Social Research*, Vol. 68, No. 4, s. 1041-1080.
- Casanova, J. (2014). *Modern dünyada kamusal dinler*, (Çev. Ed. M. M. Şahin), Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları.
- Conway M. (1997). *Catholic politics in europe 1918-1945*, London: Routledge.
- Conway M. (2004). The rise and fall of western europe's democratic age, 1945-1973, *Contemporary European History*, Vol. 13, No. , s. 67- 88.
- Conway M. (2020). *Western Europe's democratic age 1945-1968*, Princeton: Princeton University Press.
- Delbreil, J. C. (2004). Christian democracy and centrism: the popular democratic party in France, *Political Catholicism in Europe 1918-1945, Volume 1*, (ed. Kaiser W. & Wahnout H.), London: Routledge.
- Di Maio, T. (2004). Between the crisis of the liberal state, fascism and a democratic perspective: The Popular Party in Italy, *Political Catholicism in Europe 1918-1945, Volume 1*, (ed. Kaiser W. & Wahnout H.), London: Routledge.
- Elvert, J. (2004). A microcosm of society or the key to a majority in reichstag? the Center Party in Germany, *Political Catholicism in Europe 1918-1945, Volume 1*, (ed. Kaiser W. & Wahnout H.), London: Routledge.
- Fogarty, P. M. (1957). *Christian democracy in western europe, 1820-1953*, New York: Routledge Revivals.
- Gehler M. & Kaiser, W. (2004). *Christian democracy in Europe since 1945*, (Ed. M Gehler & W. Kaiser), London: Routledge.

- Gerard, E. (2004). Religion, class and language: the catholic party in Belgium, *Political Catholicism in Europe 1918-1945, Volume 1*, (ed. Kaiser W. & Wahnout H.), London: Routledge.
- Hanley, D. (1994). Introduction: Christian democracy as a political phenomenon, (Ed. D. Hanley), *Christian Democracy in Europe: A Comparative Perspective*, London: Pinter.
- Huntington, P. S. (2010). *Üçüncü dalga: Geç 20. yüzyılda demokratikleşme*, (Çev. E. Özbudun), Ankara: Kilit Yayınları.
- Judt, T. (2005). *Postwar: a history of europe since 1945*, New York: The Penguin Press.
- Kaiser, W. ve Wahnout H. (2004). Introduction, *Political Catholicism in Europe 1918-1945, Volume 1*, (ed. Kaiser W. & Wahnout H.), London: Routledge.
- Kaiser, W. (2004). Christian democracy in twentieth-century europe, *Journal of Contemporary History*, Vol. 39, No. 1, s. 127-135.
- Kaiser, W. (2007). *Christian democracy and the origins of european union*, Cambridge University Press.
- Kalyvas, N. S. & van Kersberger K. (2010). Christian democracy, *The Annual Review of Political Science*, Vol. 13, s. 183-209.
- Kalyvas, N. S. (1996). *The rise of Christian democracy in Europe*, London: Cornell University Press.
- Kosicki, P. H. & Lukasiewicz, S. (2018). *Christian democracy across the Iron Curtain*, (Ed. Kosicki & Lukasiewicz), Palgrave Macmillan.
- Lamberts, E. (1997). Introduction, *Christian Democracy in the European Union: 1945-1995*, (Ed. E. Lamberts) Leuven University Press.
- Lamberts, E. (2003). "Christian democracy and the constitutional state in western europe 1945-1995", (Ed. T. A. Kselman & J. A. Buttigieg), *European Christian Democracy: Historical Legacies and Comparative Perspectives*, University of Notre Dame Press.
- Leonardi, R. & Wertman, A. D. (1989). *Italian Christian democracy: The politics of dominance*, New York: Palgrave Macmillan.
- Lyon, M. (1967). Christian-democratic parties and politics, *Journal of Contemporary History*, Vol. 2, No. 4, s. 69-87.
- Mainwaring S ve Scully T. R. (2003). *Christian democracy in latin america: electoral competition and regime conflicts*, (Ed. Mainwaring S, Scully T.), Palo Alto, CA: Stanford University Press.
- Mitchell, D. M. (2012). *The origins of christian democracy: politics and confessions in modern Germany*, The University of Michigan Press.
- Moyn, S. (2015). *Christian human rights*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Moyn, S. (2017). *Son ütopya: tarihte insan hakları*, (Çev. F. Ev), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Moyn, S. (2023). *Eşit olmayan bir dünyada insan hakları yeterli değil*, (Çev. S. Özdemir), İstanbul: Runik Kitap.
- Müller, J. W. (2011). *Contesting democracy. political ideas in 20th century europe*, New Haven, CT: Yale University Press.
- Müller, J. W. (2013). Towards a new history of christian democracy, *Journal of Political Ideologies*, Vol. 18, No: 2, s. 243-255.

- Papini, R. (1997). *The Christian democrat international*, London: Rowman & Littlefield.
- Pombeni, P. (2000). The ideology of christian democracy", *Journal of Political Ideologies*, Vol. 5:3, s. 289-300.
- Roes, J. (2004). "A historical detour: the roman catholic state party in the Netherlands", *Political Catholicism in Europe 1918-1945, Volume 1*, (ed. Kaiser W. & Wohnout H.), Routledge: London.
- Rölli-Alkemper, L. (2004). Catholics between emancipation and integration: the conservative people's party in switzerland, *Political Catholicism in Europe 1918-1945, Volume 1*, (ed. Kaiser W. & Wohnout H.), Routledge: London.
- Van Kersbergen, K. (1994). The distinctiveness of christian democracy, (Ed. D. Hanley), *Christian Democracy in Europe: A Comparative Perspective*, Pinter: London.
- Van Kersbergen, K. (1995). *Social capitalism: a study of christian democracy and the welfare state*, Routledge: London.
- Webster, A. R. (1960). *The cross and the fasces: christian democracy and facism in Italy*, Stanford University Press.
- Wohnout, H.(2004). Middle-class governmental party and secular arm of the catholic church: the christian socials in Austria, *Political Catholicism in Europe 1918-1945, Volume 1*, (ed. Kaiser W. & Wohnout H.), Routledge: London.